

LIGETI DÁVID

„AUSZTRIÁNAK NEMCSAK MAGTÁRA, HANEM KASZÁRNYÁJA IS VAGYUNK!”

A BRUSZILOV-OFFENZÍVA MAGYARORSZÁGI KÖVETKEZMÉNYEI 1916-BAN

BEVEZETÉS

1916. június–júliusában az első világháború egyik legintenzívebb hadjáratára került sor az Osztrák–Magyar Monarchia keleti frontján. A cári Oroszország 400 km hosszú frontvonalon indított offenzívát, amely utóbb az egyik legsikeresebb antant hadműveletnek bizonyult, mivel két osztrák–magyar hadsereg gerincét roppantotta meg. A dualista állam vesztesége meghaladta a 600 ezer főt; a végső összeomlás elkerülése pedig csak a német hadsereg jelentős erősítésével, majd közös ellentámadással volt lehetséges. A hadműveletet a korabeli luck–oknai áttörés mellett az orosz Dél-nyugati Front parancsnokáról, Alekszej Alekszejevics Bruszilov lovassági tábornokról nevezték el, aki a cári hadsereg legkiválóbb stratégájának bizonyult a háború folyamán, egyben ő volt az egyetlen generális az első világháború során, aki névadója lett egy hadműveletnek. E tanulmányom legfőbb célja, hogy rávilágítsak az 1916 nyarán vívott harcok jelentőségére, különös tekintettel a *magyar* veszteségekre, végül pedig a Bruszilov-offenzíva hazánkra gyakorolt következményeit feltárjam.

Tanulmányom nyitógondolataként fontos megállapítanunk, hogy – a háború előző két évéhez hasonlóan – „Magyarország katonai erejének túlnyomó része az oroszokkal állt szemben”.¹ A legszűkebb értelemben vett magyar alakulatok közül 16 gyaloghadosztály, valamint a teljes magyar lovasság a keleti hadszíntéren állomásozott; ezzel szemben az olasz hadszíntéren csak 3 magyarországi gyalogdivíziót alkalmaztak – ebből kettő a Doberdónál harcolt. Ezen felül a dél-tiroli hadszíntéren sporadikusan küzdöttek még magyar népfelkelő zászlóaljok.² További magyar alakulatok állomásoztak a Balkánon, valamint a Török Birodalomban is; ezzel együtt

¹ JULIER Ferenc: *1914–1918. A világháború magyar szemmel*. Budapest, Magyar Szemle Társaság, 1933. 173. Idézi: KOÓS Gábor – SZTERNÁK György: A Bruszilov-áttörés (1916. június 4. – 1916. augusztus 20.). *Szakmai Szemle*, 2014/2, 62–77. 73. (a továbbiakban: KOÓS–SZTERNÁK, 2014.)

² Uo. Megjegyzendő, hogy Julier még 2 – német kötelékben – harcoló erdélyi hadosztályról is ír, ezek azonban szintén a keleti fronton harcoltak a német Súdarmee keretén belül. Ennek megfelelően korrigáltam a számokat.

csapataink több mint 80 %-a a keleti fronton harcolt. Ezt azért kell hangsúlyoznunk, mert tudatunkban minden kétséget kizáróan erősebb emlékekkel bír felmenőink dél-nyugati hadszíntéren való – valóban heroikus – helytállása, amelyet az a tény is erősít, hogy a Karszton harcoló VII. hadtest szinte kizárólag magyar katonákból állt, és ezen hadszíntér viszonylagos izoláltsága az itteni háborút kiszedte a svarcgelb kerektek közül, így valódi nemzeti üggyé válhatott.³ Mindennek ellenére a keleti front súlya jóval nagyobb latba esett hazánk történelme szempontjából.

A magyar veszteségek pontos mértékének megállapítását több tényező teszi lehetetlenné. Az Osztrák–Magyar Monarchia nem tartotta nyilván katonái nemzetiségi hovatartozását, így pusztán az egyes alakulatok hadkiegészítési területe alapján vonhatunk le becsléseket az egyes etnikumok arányára. Másfelől azonban az is torzító hatással bír, hogy a harci körülmények között pótlásként érkező menetzászlóaljok gyakran nem „anyaalakulatukhoz” érkeztek meg, hanem teljesen idegen egységekhez. Végül pedig veszteséglistáink is hiányosak.

ELŐZMÉNYEK

A Bruszilov-offenzívát megelőző mintegy 9 hónap viszonylag nyugalomban telt a k. u. k. haderő számára a keleti fronton. Ennek legfőbb oka az volt, hogy 1915 folyamán a központi hatalmak súlyos vereséget mértek az oroszokra: a május 2-i gorlicei áttörést követően közel 500 km-rel vetették vissza a cár csapatait, és elfoglalták Orosz-Lengyelország területét, valamint felszabadították Galícia és Bukovina legnagyobb részét. A meghódított cári területek nagysága Franciaország méretével vetekedett.⁴

1915 kora őszen a k. u. k. haderő az ún. fekete–sárga offenzíva során elfoglalta a Dubnó, Luck, Kovel erődjei alkotta védelmi láncot, és ezzel a Monarchia megvetette lábát Nyugat-Volhíniában. Ezt követően a Balti-tengertől Bukovináig egy csaknem egyenes frontvonal alakult ki, amely ideális körülményeket biztosított a defenzívához: a győzelemsorozat után mind a Német Birodalom, mind a Monarchia hadvezetése más hadszínterek prioritása mellett tört lándzsát. Miután a Balkánt 1915 végén, majd 1916 elején sikerrel pacifikálták, elfoglalva Szerbiát, Montenegrót, vala-

³ E folyamatban a két világháború között döntő szerepet játszott a hadtest parancsnoka, József Ágost főherceg. Életéhez és itteni működéséhez lásd: NÁNAY Mihály: *Habsburg-Lotharingiai József Ágost katonai és politikai szerepvállalása 1914–1924*. (PhD disszertáció, kézirat.) Budapest, ELTE, 2016. 57–92.

⁴ *The Cambridge History of the First World War*. Szerk. WINTER, Jay. I–III. köt. Cambridge, Cambridge, 2014. I. 256.

mint Albánia kétharmadát,⁵ a német vezérkari főnök, Erich von Falkenhayn gyalogsági tábornok már a nagy nyugati offenzíva kidolgozásához látott, míg osztrák kollegája, báró Franz Conrad von Hötzendorf vezérezredes Dél-Tirolban kereste a döntést Olaszország ellen. Ám mind a németek verduni, mind Conrad olaszországi támadása kétes eredményeket hozott: a Német Birodalom kilátástalan anyagháborúba bonyolódott nyugaton, a Monarchia pedig a kezdeti biztató eredmények ellenére az Asiagónál kivívott frontáttörést nem tudta hadászati sikerré fejleszteni, mivel a kezdeti eredmények kiaknázása lehetetlenné vált Bruszilov offenzívájának megindítása után – az eredetileg Észak-Olaszországba küldendő erősítéseket a keleti frontra kellett irányítani.⁶

1916 tavaszán mind az angolok, mind a franciák tehermentesítő offenzívát követeltek az oroszoktól a kritikus nyugati küzdelmek miatt.⁷ II. Miklós orosz cár így a támadás mellett döntött, amelynek kidolgozásával Bruszilovot bízta meg. Az ambíciózus tábornok a háborút az orosz 8. hadsereg élén kezdte meg, és jelentős szerepet játszott Kelet-Galícia elfoglalásában 1914 augusztusának végén. A lovassági tábornok⁸ részt vett a limanowai csatában is, de a jobbszárnyát fedező VIII. hadtestére Szurmay Sándor kombinált honvédhadosztálya vereséget mért. Bruszilov bár súlyos veszteségek közepette, de sikeresen vonult vissza az 1915. évi vereségek idején, majd 1916 elején megbízták az orosz Délnyugati Front vezetésével,⁹ vagyis hadsereg-csoport-parancsnokká lépett elő.

A Monarchia azért is került ismét a cári hadsereg támadásának középpontjába, mert 1916 márciusában a Narocs-tó térségében a németek súlyos vereséget mértek

⁵ Megjegyezendő, hogy a németek Montenegró, valamint az albán területek megszállásában már nem vettek részt, ezeket a hadműveleteket a Monarchia egyedül hajtotta végre.

⁶ Az orosz támadás meggyorsításában komoly szerepe volt Conrad dél-tiroli sikereinek. Alekszejev vezérkari főnök ugyanis a táviratában így tájékoztatta a cárt: „[...] az olasz csapatok rendkívül súlyos veszteségeket szenvedtek, és semmi reményt sem látnak az ellenség feltartóztatására. Arra kértük az oroszokat, menjenek át támadásba”. Idézi: BRUSZILOV, A. A.: *A cár árnyékában*. Budapest, Zrínyi, 1986. 197. (a továbbiakban: BRUSZILOV, 1986.) A dél-tiroli offenzíva részletes történetéhez: ARTL, Gerhard: *Die „Strafexpedition”: Österreich-Ungarns Südtiroloffensive 1916*. Brixen, Weger, 2015.

⁷ 1915 végén Chantillyban az antant államok megállapodtak hadműveleteik összehangolásáról annak érdekében, hogy a központi hatalmaknak ne legyen lehetősége átcsoportosításokra egy veszélyeztetett front védelme érdekében. RAUCHENSTEINER, Manfred: *Der erste Weltkrieg und das Ende der Habsburgermonarchie*. Wien, Böhlau Verlag, 2013. 541. (a továbbiakban: RAUCHENSTEINER, 2013.) A kezdeményezés azonban nem az antant kezében volt 1916 elején, így nem maradt más lehetőség, mint a rögtönzés.

⁸ A fegyvernemi (gyalogsági, lovassági) tábornoki rendfokozat a második legmagasabb volt a cári birodalomban, tekintettel arra, hogy a vezérezredesi rendfokozat ekkor még nem létezett az eurázsiai impérium haderejében.

⁹ BRUSZILOV, 1986. 178.

az itt támadó Nyugati Front csapataira. Bruszilov emellett kihasználta, hogy Conrad jelentős erőket dobott át keletről az olasz frontra – különösen a Monarchia 15 ütegnyi nehéztüzérségének átcsoportosítása jelentett fontos tényezőt. Az orosz tábornok a háború korábbi tapasztalatait összegezve új taktikát dolgozott ki az offenzívához. A korábbi időszakokra jellemző hosszas tüzérségi előkészítést elvetette, mivel felismerte, hogy a lövegek tartós bevetése időt hagy az ellenségnek a tartalékok mozgosítására az érintett frontszakaszokon.

A generális emellett a minél szélesebb frontvonalon indított támadás mellett döntött: a tervezés szakaszában azt javasolta a Sztavkának, hogy a másik két orosz front is offenzívát kezdjen: e grandiózus hadművelet keretében több mint ezer kilométer hosszúságban indultak volna meg a cári erők. Ezt a tervet azonban nem támogatták végül, így a Délnyugati Front magára maradt. Ennek ellenére így is rekordnak számított a támadás volumene: a központi hatalmak áttörési csatái (pl. Gorlice is) viszonylag szűk frontszakaszokra (40–50 km) korlátozódtak. Bruszilov 400 km szélességben indított támadásához hasonló hadműveletre egészen 1918-ig kellett várni, amikor mind a németek, mind a nyugati antant erők hajtottak végre effajta offenzívákat.

Az offenzívát megelőző időszak alatt a központi hatalmak csapatai a háború folyamán először alakítottak ki olyan védelmi rendszert, mint amilyen a nyugati fronton működött. A védelmi állások három fő vonalban épültek föl, és számtalan bunkert, megerősített géppuskafészket alakítottak ki. Bruszilov ekként számol be az osztrák–magyar védelmi előkészületekről: „Az óvóhelyeket mélyen a földbe ásták, és az embereket nemcsak a könnyű- hanem a nehézgránátok ellen is védték. [...] A parancsnokok számára három-négy szobából és konyhából álló lakosztályokat építettek, festett padlóval, tapétás falakkal. Mindegyik megerősített védősávot alaposan kiépített drótakadályok fedezték; az arcvonal előtt 19–21 cölöpsorból álló drótakadály-rendszer húzódott. Helyenként több ilyen sávot is építettek egymástól 20–50 lépésre, néhány sorban olyan vastag acélhuzalt feszítettek ki, hogy ollóval nem lehetett átvágni; néhány arcvonalszakaszon nagyfeszültségű váltóáramot vezettek az akadályok huzaljába, helyenként bombákat függesztettek fel rájuk, másutt az első sáv előtt automatikusan robbanó aknákat telepítettek. Általában az osztrák–német csapatok alapos munkát végeztek. Mindaz, amit ismertettem, több mint kilenchről munkájuk eredménye volt.”¹⁰ A komoly erődítések túlságosan nagy önbizalommal töltötték el a dualista állam csapatait. Jól jellemzi a helyzetet, hogy 1916 áprilisában a k. u. k. 2. hadsereg egyik törzstisztje így vélekedett az ellenségről:

¹⁰ BRUSZILOV, 1986. 192–193.

„Az oroszok anyámasszony katonái, képzetlen ifjancok, akik sírni kezdenek, ha megtámadják őket”.¹¹

A csekély harctevékenység közepette azonban – elsőre paradoxnak tűnő, de a háborúk történelmében többször előforduló módon – megcsappant a k. u. k. csapatok morálja, és emiatt tömegesen adták meg magukat a katonák az offenzíva során. Az offenzíva körzetében a két fél nagyjából azonos erőket tudott felvonultatni: a korabeli orosz becslések mintegy 450 ezer puská és 30 ezer kard ellenséges erővel számoltak,¹² miközben Bruszilov 573 ezer katonát tudott felvonultatni.¹³ A védők munkálatai közepette azonban az orosz lovassági tábornok sem tétlenkedett, és eredményesen készítette fel hadseregeit a támadásra: fejlesztette a tisztek és különösen a gyorstalpalón kiképzett zászlósok szakmai tudását, eredményesen gyakorlatoztatta az altiszteket és a legénységet.¹⁴ Bruszilov aktív felderítést is végzett, amely során kipuhatolta azon frontszakaszokat, ahol a legtöbb szláv etnikumú k. u. k. alakulat állomásozott: a támadás során ugyanis nagy szerepet szánt a pánszláv agitációnak is.¹⁵

A megalázó 1915-ös vereségek, valamint az ún. nagy visszavonulás utáni hosszú reorganizáció a végéhez közeledett. A cári hadsereg helyzetét az amerikai lőszer- és hadianyag-szállítmányok lényegesen javították, amelynek eredményeként az offenzíva kezdetén a cári birodalom nagyjából 60–70%-kal erősebb tüzérséggel rendelkezett, mint 1914 augusztusában.¹⁶

¹¹ DOWLING, Timothy C.: *The Brusilov offensive*. Bloomington – Indianapolis, Indiana, 2008. 51. (a továbbiakban: DOWLING, 2008.)

¹² BRUSZILOV, 1986. 192.

¹³ *Magyarország az első világháborúban. Lexikon A–Zs.* Szerk. SZIJJ Jolán – RAVASZ István. Budapest, PETIT REAL, 2000. 89. A létszámviszonyokat Conrad úgy értékelte, hogy azok értelmetlenné tesznek bármiféle orosz offenzívát. JERÁBEK, Rudolf: *Die Brussilowoffensive 1916. Ein Wendepunkt der Koalitionskriegführung der Mittelmächte*. I–II. köt. Wien, 1982. (PhD disszertáció, kézirat). I. 139. (a továbbiakban: JERÁBEK, 1982.)

¹⁴ A világháború utáni osztrák vezérkari munka is elismerte, hogy „a Délnyugati Frontot még soha ilyen jól még nem készítették fel egy küszöbönálló feladatra”. *Österreich-Ungarns letzter Krieg*. I–X. köt. Szerk. GLAISE-HORSTENAU, Edmund–KISZLING, Rudolf. Wien, 1930–1938. IV. 366. (a továbbiakban ÖULK, 1933).

¹⁵ A pánszláv agitáció sikerét mutatta, hogy több szláv etnikumú alakulat, amely kiválóan helytállt az olasz fronton, keleten csődöt mondott. Eklatáns példája ennek a szerb–horvát állományú 79. gyalogezred esete, amely vitézül küzdött a délnyugati hadszíntéren, míg keleten egyetlen nap alatt 2100 katonája hadifogságba esett. JERÁBEK, 1982. I. 540.

¹⁶ DOWLING, 2008. 36.

A TÁMADÁS

„*Emberek nem tudnak kitartani ebben a pergőtűzben*”¹⁷ (Conrad adjutánsa, Kundmann ezredes)

1916. június 4-én (pravoszláv naptár szerint május 20-án) kétórás, intenzív tüzérségi tűz érte az osztrák–magyar vonalakat. Egy óra szünet elteltével az ellenség folyamatosan előrehaladó pergőtűzet zúdított a k. u. k. állásokra,¹⁸ és a tűzhenger erejének maximálása érdekében összes lövegét működtette. Jóllehet az orosz tüzérség viszonylag csekély károkat okozott az osztrák–magyar állásokban, a kommunikációt sikeresen ellehetetlenítették, és valósággal demoralizálták a Monarchia erőit. Az orosz lövegek leghevesebb tüze a magyarországi kiegészítésű alakulatokra zúdult, nevezetesen a 37. és a 70. honvédhadosztálya, valamint a k. u. k. 2. hadosztálya.¹⁹ A Monarchia hírszerzői ekkor dekódolták Bruszilov általános támadást elrendelő hadparancsát, amely megfogalmazta, hogy „[...] eljött az ideje, hogy a becstelen ellenséget kiűzzük. Frontunk minden hadserege egyidejűleg támad. Meg vagyok róla győződve, hogy vasakarató hadseregünk kivívja a teljes győzelmet.”²⁰

Este hat órakor megkezdődött az orosz gyalogsági roham. Az orosz 8. hadsereg ekkor szinte azonnal áttörte a frontot Luck térségében. A sikeres áttörést Bruszilov ekként értékelte: „Világosan megmutatkozott: [...] sok óvóhely épségben megmaradt, de a benne ülő katonák kénytelenek voltak letenni a fegyvert, és megadták magukat, mert elég volt akár csak egy gránátosnak bombával a kezében megállnia a kijáratnál, már nem volt menekvés, mivel ellenállás esetén máris röpült a gránát az óvóhely belsőjébe, és az ott meghúzódók – teljesen értelmetlenül – elkerülhetetlenül elpusztultak.”²¹ Az orosz offenzíva első napja az osztrák–magyar hadsereg főparancsnoka, Frigyes főherceg-tábornagy 60. születésnapjára esett,²² aki így elég kellemetlen ajándékban részesült.²³

Az orosz parancsnok azonban nem tartotta be az egyik legfontosabb hadászati alapelvet, vagyis nem tűzött ki magasabb stratégiai célokat csapatainak: Falkenhayn

¹⁷ Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Nachlass Conrad B/1450 Nr.124. 447. (a továbbiakban: ÖStA-KA NL)

¹⁸ DOWLING, 2008. 62.

¹⁹ DOWLING, 2008. 62.

²⁰ ÖULK, 1933: IV. 375.

²¹ BRUSZILOV, 1986, 202.

²² RAUCHENSTEINER, 2013. 544.

²³ Június 4-ét egyébként a németek november 9-ének mintájára joggal nevezhetnénk sorsfordító magyar napnak is: négy évvel korábban ekkor került sor a véderő-törvény hírhedt elfogad(tat)ására a Parlamentben, 1918-ban országos fágy sújtotta az országot, végül pedig közismert módon 1920-ban ezen a napon írták alá a trianoni békeszerződést.

verduni módszeréhez hasonlóan megelégedett a k. u. k. csapatok elfogásával vagy felmorzsolásával. A Habsburg József Ferdinánd főherceg²⁴ által vezetett 4. hadsereg összeroppant a támadás súlya alatt, és hamarosan egy 18 km mély és 50 km széles rés keletkezett – lényegében egy fordított gorlicei áttörés történt. A helyzetre jellemző, hogy még a József Ferdinánd hadseregét is magában tömörítő, német Linsingen-hadseregcsoporthoz vezető vezérkari főnöke, Stolzmann vezérőrnagy sem számolt a frontát-törés lehetőségével,²⁵ így most a valóság drámai módon cáfolta ezt az elképzelést.

Másnap 200 km-re délre Oknánál az orosz 9. hadsereg is áttörte a frontot, ahol a Monarchia 7. hadserege Karl Pflanzer-Baltin vezéreztetésével harcolt. A Monarchia erői nem voltak felkészülve Bruszilov új taktikájára, amelynek keretében az oroszok összesen négy támadási hullámot alakítottak ki: az első két hullám feladata volt az áttörés kierőszakolása, majd a maradék kettő a továbbhaladást biztosította. Az orosz parancsnok emellett rohamcsapatokat is létrehozott: ezen jól felszerelt, elitkatonákból felépülő alakulatok feladata az ellenség megerősített pontjainak kiiktatása volt. Bruszilov így kezdeti sikerei után joggal állapíthatta meg egy nyugati újságíró: „Az elmúlt tél és tavasz valamennyi kisebb-nagyobb hadműveleténél arra törekedtünk, hogy alkalmazkodjunk a modern módszerekhez. Ez most sikerült.”²⁶

Az oroszok kezére játszott, hogy a k. u. k. csapatok túlságosan nagy részét vezényelték az első védőövbe, miközben a másik két védelmi vonalban relatíve csekély erők állomásoztak: mindez tovább növelte a káoszt. A száraz, homokos talajon a tűzérési tűz hatására valóságos porviharok tomboltak, amelyek sok helyen működésképtelenné tették az osztrák–magyar géppuskákat.²⁷ Az áttörést követően az orosz lovasság működése e fegyvernem reneszánszát hozta el: a gyorsan mozgó egységek rengeteg katonát ejtettek foglyul és hatékonyan tudták támogatni a gyalogság harcát.

Mindent egybevetve Bruszilov ekkor alkalmazott taktikája magasan a legjobb volt a korszak hadseregei közül, eredményeit pedig a júliusban kezdődő somme-i csata is igazolta, ahol az anyaggal sokkal jobban ellátott brit hadsereg csúfos kudarcot vallott. Az offenzíva kezdeti sikerei után az orosz generális ekként összegezte taktikája lényegét: „Abban van a titok, mondta, hogy mindig támadni kell, még akkor is, ha az ellenség sokkal erősebb, állandóan folytatni a nekirohanást, egy nyugodt pillanatot

²⁴ Életrajzi adataihoz lásd: BALLA Tibor: *A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Tábornagyok, vezéreztetések, gyalogsági és lovassági tábornokok és tábornokvezérek*. Budapest, Argumentum, 2010. 167–168. (A továbbiakban: BALLA, 2010.)

²⁵ ÖUIK, 1933. IV. 398.

²⁶ KE: Bruszilov tábornok offenzívájának eredményeiről. *Az Est*, 1916. június 22. 1.

²⁷ JULIER, 1933. 178.

sem szabad engedni az ellenségnek.”²⁸ Tekintettel arra, hogy az első világháború fél-idején a védekező fél – utóbb átmenetinek bizonyuló – jelentős előnyt élvezett a haditechnikai adottságok folytán, ezen ördögi krédó magában hordozta a legsúlyosabb véráldozatok elkerülhetetlenségét. Bruszilov az offenzíva első hónapja során 60 ezer halottat és 370 ezer sebesültet vesztett, valamint ötezer tiszt veszett oda.²⁹ Az orosz tömegrohamok csak azokon a frontszakaszokon akadtak el, vagy eredményeztek kevesebb sikert, ahol német csapatok is állomásoztak, bár itt sem beszélhetünk teljesen sikeres védekezésről. Jó példa erre a stanislaui ütközet esete, ahol egy német hadosztály is menekülőre fogta: egy háborús anekdota szerint livnói Hadfy Imre gyalogsági tábornok erélyes fellépésére állt meg csak a „stanislaui maratonfutás”.³⁰

Az orosz támadás rövid időn belül sokkoló veszteségeket eredményezett a k. u. k. haderőben: június 5-én délig – vagyis az offenzíva első napja alatt – 900 tiszt, és több mint 40 ezer katona esett hadifogságba, öt nappal később további 1240 tiszt, és 71 ezer katona került a cári haderő kezére.³¹ A k. u. k. 4. hadsereg gerince megroppant, az irányítás megszűnt, és az egyes alegységek a pusztá létükért küzdve igyekeztek nyugatra hátrálni. Június 7-e az Osztrák–Magyar Monarchia haderejének abszolút fekete napjává változott, miután egyetlen nap alatt (!) 100 ezer puskát vesztett. Az elveszített katonák döntő része hadifogságba esett, és a 4. hadsereg négy nap alatt teljességgel dezorganizálódott: balsorsa a Dunai Monarchia Nagy Háborús történetében csak a Przemyslnél hadifogságba esett k. u. k. 3. hadsereg (mintegy 120 ezer katona) fátumához volt hasonlítható, viszont másfél évvel korábban öt hónapos ostromot, valamint többszöri kitörési kísérletet követően került sor a kapitulációra – élelemhiány miatt. József Ferdinánd hadseregét viszont néhány nap alatt verték szét.³²

A világháború hadtörténetét összefoglaló osztrák vezérkari munkában, ahol az önkritikának csak a legritkább esetben engedtek teret, az események után 15 évvel így értékelte az összeomlást a 4. hadsereg egykori vezérkari főnöke, Otto Josef von Berndt altábornagy: „A csata katasztrofális kimenetelére nem szabad elkerülhetetlenül bekövetkező fátumként tekintenünk. Kétségtelen, hogy más vezetők más csapatokkal ugyanezen feltételek mellett el tudták volna hárítani az orosz rohamot, vagy pedig korlátozni tudták volna az áttörést, hogy annak ne legyen ekkora baljós ha-

²⁸ Bruszilov egy angol újságnak tett nyilatkozatát lásd: [Sz. n.]: Új harcok fejlődtek az egész volhyniai fronton. *Pesti Hírlap*, 1916. június 17. 1.

²⁹ DOWLING, 2008. 111.

³⁰ NOWAK, Karl Friedrich: *Der Weg zur Katastrophe*. Berlin, Kulturpolitik, 1926. XLV.

³¹ BRUSZILOV, 1986. 202.

³² A 4. hadsereg tételes veszteségei 82 ezer főre rúgtak négy nap alatt, ebből 45 ezren estek hadifogságba, 22 ezren megsebesültek vagy megbetegedtek, a többi katonáról nem érkeztek hírek – legtöbbjük hősi halált halt. ÖUlK, 1933: IV. 410.

tása az egész keleti frontra. Hogy az oroszok nem használták ki jobban nagy sikerüket, nem a mi érdemünk.”³³ Kundmann ezredes megállapította: „A teljes 4. hadsereget elfogták!”³⁴ A 4. hadsereg új parancsnoka, Tersztyánszky Károly vezérezredes, június 12-én így konstatálta a fejleményeket: „Túl későn érkeztem. Két hónappal korábban idevezényelve a szerencsétlenség talán nem történt volna meg, vagy nem lett volna ilyen katasztrofális mértékű. Most egy teljesen megsemmisült, demoralizált roncsot veszek át. [...] Főherceg-vircsaft! Semmi alaposság, semmi komolyság, katonai dilettantizmus, ami a boldog napokra elég, éles helyzetben csődöt mond.”³⁵

Conradot az események valósággal sokkolták, egyik adjutánsa feljegyzése szerint fejét két kezébe fogva, döbbsen meredt a hadszíntér térképeire.³⁶ Július 6-án pedig Tersztyánszkyknak így vallott: „Az máig rejtély számomra, hogyan tud egy hadsereg 24 órán belül ekkora veszteséget elszenvedni.”³⁷ A fronttól jó 500 km-re, nyugatra fekvő osztrák–magyar főhadiszálláson kitört a pánik, és a vezérkari főnök kétségbeesetten arra utasította a városban lévő feleségét, hogy meneküljön Bécsbe.³⁸ A bárót nem pusztán a katonai, hanem a politikai következmények is nyomasztották, június közepén pl. már biztosra vette Románia csatlakozását az antanthoz, és „ha ez bekövetkezik, eldől a háború, és pedig nem a mi javunkra”³⁹ – vallotta. Június 22-én pedig így írt Falkenhaynnak: „Sajnos nem vagyok rá képes, hogy egyszerre [...] megakadályozzam az oroszok Magyarország felé előretörését és megbízhatóan tartsam az olasz frontot.”⁴⁰

Bruszilov áttörésének egyik legsúlyosabb következménye ugyanis az lett, hogy a Magyar Királyság ismét az orosz betörés rémével nézett szembe, amely több ízben meg is valósult 1914 végén, valamint 1915 első hónapjaiban. A helyzet súlyosságát mi sem jelezte jobban, hogy az osztrák–magyar vezérezredes még régi és legfőbb riválisának, gróf Tisza Istvánnak is megalázkodott, és a lucki katasztrófa után így

³³ ÖULK, 1933: IV. 415.

³⁴ STONE, Norman: *The Eastern Front*, London, Hodder and Stoughton, 1975. 250.

³⁵ POLLMANN Ferenc: *Balszerencse, semmi más? Tersztyánszky Károly cs. kir. vezérezredes élete és pályafutása*. Budapest, Balassi Kiadó, 2003. 113. József Ferdinándot mások is kritizálták arisztokratikus allűrjei végett, különösen kifogásolva hosszas galíciai vadászatait.

³⁶ RAUCHENSTEINER, 2013. 547.

³⁷ ÖStA-KA NL Conrad B/1450 Nr. 124. 505.

³⁸ CONRAD, Gina Gräfin von Hötzendorf: *Mein Leben mit Conrad von Hötzendorf*. Leipzig, Grethlein&Co., 1935. 610. (a továbbiakban: CONRAD, 1935)

³⁹ DOWLING, 2008. 88.

⁴⁰ ÖULK, 1933: IV. 521.

kérlelte: „Önnnek át kellene vennie az egész állam [a teljes Monarchia] irányítását – Ön erre az egyetlen hivatott ember.”⁴¹ Tisza kitérően válaszolt.

Luck legkeserűbb tapasztalati közé számos k. u. k. alakulat igen gyenge ellenálása tartozott. A legtöbbször szláv etnikumú alakulatok adták fel először a harcot, amelyek magatartása sokszor kétségbeejtő helyzetbe rántotta a szomszédos harcoló egységeket. Jó példa erre a 40. gyalogezred esete (Rzeszów), amely döntően lengyel és ukrán katonákból állt, és akik lényegében harc nélkül adták meg magukat.⁴² A mellettük küzdő 82. – színmagyar – gyalogezredet (Székelyudvarhely) az oroszok átkarolták és gyakorlatilag felmorzsolták: 5330 emberéből mindössze 700 maradt.⁴³ A hadsereg pusztulása hazánk számára valódi nemzeti katasztrófát jelentett: mivel a 4. hadsereg állományából a X., valamint a Szurmay vezette hadtest magyarországi kiegészítésű csapatokból épült fel – összesen három honvéd, valamint három k. u. k. hadosztályt foglalva magába.⁴⁴ Mivel ezek klasszikus, három ezredből felépülő hadosztályok voltak, önmagában csak a 4. hadsereg pusztulása felért az 1943. januári doni vereséggel.⁴⁵ Azonban ezt a hátszág csak késve ismerhette fel, a következőket pedig a románok augusztus végi hadba lépése rejtette el. Jól jellemzi a helyzetet, hogy a Képviselőházban már június közepén a román agresszió lehetőségéről és Erdély helyzetéről is komoly viták kezdődtek, miközben a magyar kiegészítésű alakulatokat ért csapás elhalványult.

Amikor Lucknál e baljós események zajlottak, délen Olykánál, majd Oknánál is hasonló katasztrófa kezdett kibontakozni. A Conrad által „legjobb hadseregpáncsnokomnak”⁴⁶ nevezett Karl Pflanzer-Baltin vezérezredes⁴⁷ által vezetett k. u. k. 7. hadsereg az orosz támadás első napján még jól állta a sarat, de hamarosan itt is frontáttörés következett be. A korábban jó offenzív hadvezérnek bizonyuló Pflanzer a védekezésben súlyos hibákat vétett, például az offenzíva előestéjén átvezényelte a 79. honvéd gyalogdandárt egy olyan helyszínre, ahol nem állt rendelkezésre kellő számú fedezék, így ez az egység szenvedte el a legsúlyosabb veszteségeket az orosz

⁴¹ CONRAD, 1935. 155.

⁴² ÖULK, 1933. IV. 383.

⁴³ ÖULK, 1933. IV. 387.

⁴⁴ GALLIAN, Otto: *Opfergang beim Luck*. Leipzig, 1936. 83. A kérdéses hat divízióból a trianoni Magyarország területéről csak a dél-magyarországi 7. közös gyaloghadosztály rekrutált, viszont a másik öt egység is jelentős – döntően felvidéki, valamint erdélyi – magyarságot foglalt magában.

⁴⁵ Ismeretes módon a magyar királyi 2. hadsereg „könnyű hadosztályokból” épült fel, vagyis a szenterd állomány helyett csak 2 ezredet foglaltak magukba.

⁴⁶ ÖULK, 1933. IV. 398. Az osztrák–magyar vezérezredes hírnevét Bukovina visszafoglalása alapozta meg 1915 elején. Bruszilov offenzívája azonban porba sújtotta hadvezéri renoméját, és őt is leváltották néhány hónappal később.

⁴⁷ Életrajzi adatait lásd BALLA, 2010. 245–247.

tüzérségi tűztől.⁴⁸ A támadás centrumában álló 27. és 28. honvéd gyalogezeredeket felmorzsolták,⁴⁹ és végeredményben ugyanolyan katasztrófa sújtotta a 7. hadsereget, mint északon küzdő bajtársaikat.

A súlyos veszteségek, valamint az offenzíva elhárításáért folytatott elkeseredett küzdelem a hátszág figyelmét is megragadta, mi több, a hazai sajtó egyértelműen a magyar helytállásnak tulajdonította az oroszvész elhárítását – ekkor vetették papírra tanulmányunk címének idézetét is: „Ausztriának nemcsak magtára, hanem kaszárnyája is vagyunk!”⁵⁰

A Bruszilov-offenzíva fatális következményei jól látszanak a korabeli magyar lap-számokon, hiszen az orosz sikerek meg az osztrák–magyar hadseregek megrendítő veszteségei miatt a katonai cenzúra folyamatosan egész hasábokat töröltetett. A hátszagra gyakorolt következményeket felerősítette, hogy negyedévi szünet után, 1916. június 7-én ismét összeült a Képviselőház, ahol Beöthy Pál elnök még csak homályosan utalhatott arra, hogy „Oroszország [...] ismételten tiszteletreméltó áldozatkészséggel tett kísérleteket arra nézve, hogy a harctéri helyzetet megváltoztassa, sőt most e napokban, talán ez órában is, óriási erőfeszítéseket tesz ezen cél elérése érdekében.”⁵¹

„Ez volt a legsúlyosabb válság a keleti fronton!”⁵² (Ludendorff)

A frontáttörést követően a központi hatalmak ellenlökéseket indítottak az offenzíva megállítására, a németek pedig összesen 14 divíziót küldtek a veszélyeztetett területekre – ez több erőt jelentett, mint amennyivel Gorlice előtt, a román betörés idején, valamint egy évvel később a caporettói áttörés idején támogatták a dualista állam haderejét.⁵³ Ezzel egyébként a támadás elérte legfőbb stratégiai célját, mert nyugaton le kellett állítani a verduni német offenzívát, majd a somme-i csatával kezdődően a kezdeményezés nyugaton is az antant kezébe ment át.

A Bruszilov-offenzíva veszteségei mindkét oldalon borzalmasak voltak. A Dél-nyugati Front két hónap leforgása alatt 800 ezer embert veszített: ebben döntő szerepe volt Bruszilov hullám-taktikájának. A központi hatalmakkal ellentétben az oroszok

⁴⁸ DOWLING, 2008. 69–70.

⁴⁹ ÖULK, 1933. IV. 422.

⁵⁰ [Sz. n.]: Csapatainkat Kolomeától nyugatra és délnyugatra visszavontuk. *Pesti Hírlap*, 1916. július 1. 1–3. 1.

⁵¹ *Képviselőházi Napló*. XXX. köt., 1916. június 7. 4. Budapest, Athenaeum, 1918–1944. (a továbbiakban: *Képviselőházi Napló*)

⁵² LUDENDORFF, Erich: *Meine Kriegserinnerungen 1914–1918*, Berlin, Mittler & Sohn, 1919. 177. Ha-sonlóan nyilatkozott Conrad, ld.: AFFLERBACH, Holger: *Falkenhayn. Politisches Denken und Handeln im Kaiserreich*, München, Oldenbourg, 1996. 452.

⁵³ HÖBELT, Lothar: *Stehen oder fallen?* Wien, Böhlau Verlag, 2015. 101.

döntően véres veszteséget szenvedtek, vagyis legtöbb emberük meghalt, vagy megsebesült, jóllehet becslések alapján mintegy 60 ezren dezertáltak⁵⁴ a cári hadseregéből.⁵⁵ A Monarchia veszteségei 600 ezer főre rúgtak, és a németeknek is közel 100 ezer katonája dőlt ki a csatasorból. A központi hatalmak csapatai közül mintegy 350 ezren estek hadifogságba. Tekintetbe véve, hogy a k. u. k. haderő kb. 45%-a magyarországi kiegészítésű alakulatból állt,⁵⁶ elmondható, hogy a hazánkat ért embervesztés jócskán meghaladta a doni katasztrófában tapasztalt mértéket, amely vereség – igaz jókora késéssel – helyet kapott kollektív emlékezetünkben, miközben 1916 nyarának eseményei nem. Néhány kisebb alakulat veszteségét ezért külön is érdemes felidézünk: a 79. honvéddandár – amely a budapesti 29. és 30. honvédezredkből állt – 5200 katonájából 4600 ember veszett oda, a 42. – döntően horvátokból álló – honvédhadosztályból pedig csak a foglyok száma meghaladta a 7000-et. Hozzá kell még tennünk, hogy az offenzívától sújtott, de arcvonalát viszonylag sikeresen megvédő k. u. k. 1. és 2., valamint a német Súdarmee is jelentékeny veszteségeket szenvedett, és mindhárom egységben jelentékeny számban harcoltak magyarok. Az 1915-ös hadjáratban kimagasló szerepet játszó – és 1916 nyarán a Súdarmee kötelékében harcoló – 39. honvédhadosztály vesztesége is megközelítette a tízezer főt, miközben az általuk védett frontszakaszon nem is sikerült áttörnie az ellenségnek, pusztán a magyar alakulat 20 km-rel való visszaszorítása történt meg.⁵⁷

Ha figyelembe vesszük a Magyar Királyság akkori nemzetiségi összetételét, továbbá hogy a szláv katonák többnyire hamarabb adták fel a küzdelmet,⁵⁸ mint a magyarok, akkor is eleink hihetetlen áldozatával kell hogy szembesüljünk. Tény ugyanakkor, hogy az ekkor hadifogságba esett katonák közül sokkal magasabb arányú volt a túlélők száma, mint akik a doni hóviharban adták meg magukat. Ennek

⁵⁴ KOÓS–SZTERNÁK, 2014. 75.

⁵⁵ A korábbi hadjáratokhoz hasonlóan az orosz parancsnokok mindenfajta lelki furdalás nélkül lövöttek saját embereikre gyávaság, vagy megingás esetén. Bruszilov egyik elfogott parancsa így fogalmazott: „A front mögött különösen szükség van megbízható emberekre és gépfegyverekre, hogy adandó alkalmakkor előnyomulásra kényszeríthessék a katonaságot. Nem szabad habozni és egész csapat részeket is tűz alá kell venni, ha megkísérelnek a visszavonulást, vagy a mi még rosszabb, meg akarnak adni magukat az ellenségnek.” JAKÓ János: Bruszilov. *Vasárnapi Újság*, 1916/35. 1916. augusztus 27. 548.

⁵⁶ A két birodalomrész lakossági arányából csak 35 %-os kvóta következett, de miután a ciszlajtán birodalomrész jelentékeny része elveszett 1914-ben, nem lehetett teljesíteni az ausztriai arányt.

⁵⁷ Eredményük értékét növeli, hogy az „oroszok” itt finn alakulatokat vetettek be, amelyek a cári haderő krémjéhez tartoztak. AGGHÁZY Kamil – STEFÁN Valér: *A világháború 1914–1918*. Budapest, 1934. 215.

⁵⁸ Állításomat a korabeli beszámolók általános véleményére alapozom. A modern szakirodalom azonban már megkérdőjelezi ezt, erre lásd: LEIN, Richard: *Pflichterfüllung oder Hochverrat. Tschechische Soldaten Österreich–Ungarns im Ersten Weltkrieg*. Wien–Berlin, LIT, 2011.

hazánk későbbi politikatörténetében is fontos szerepe lett: Bruszilov offenzívájakor esett hadifogságba például Nagy Imre, de a bolsevik panteon egy másik jövőendő hőrosa, Zalka Máté is ekkor került Szibériába – mindketten a veszteséglistákon szereplő, ám később túlélő és jelentős szereppel bíró személyek lettek. Figyelembe kell vennünk azonban, hogy az oroszországi hadifogságba esettek mortalitási aránya kiemelkedően magas volt – nem pusztán a szibériai időjárási viszontagságok, hanem a két évvel később kirobbant polgárháború következményeként is.

„*A júniusi hónap eseményei lidércként fekszenek az összes, harcképes lelkeken.*”⁵⁹ (Stromfeld)

A luck-oknai áttörést követően összesen négy nagyobb orosz támadás indult 1916. szeptember végéig. Bár kezdetben Bruszilov az offenzívától a központi hatalmak teljes összeomlását várta, ez ekkor még nem következett be. Ennek legfőbb oka a Német Birodalom akkori erejében keresendő, amely képes volt még elegendő erőt átcsoportosítani az orosz gőzhenger lefékezésére. A német erősítések révén öszre például a k. u. k. 4. hadsereg 90%-a birodalmi német katonákból állt.⁶⁰ Az orosz parancsnoknak így meg kellett elégednie azzal, hogy „Olaszország megmenekült az ellenséges előzönléstől, ezenkívül enyhült a Verdunre nehezedő nyomás [...]. Lényegében ez volt támadásom pozitív oldala.”⁶¹ A magyar Vörös Hadsereg 1919. évi vezérkari főnöke, Stromfeld Aurél, aki ezredesi rendfokozatban Pflanzner-Baltin hadseregében harcolt, így fogalmazott: „Az 1916. évben a hadiszerencse teljesen a központi hatalmak ellen fordult [...] a súlyosan megviselt orosz hadsereg még egyszer erőteljes támadásba ment át és bár végleges eredményt nem ért el, olyan réseket vágott, különösen az osztrák–magyar haderőben, amelyeket pótolni nem lehetett.”⁶² Az 1916. évi események sok szempontból felőrölték a magyar katonák harci szellemét, valamint a súlyos veszteségek alapjaiban kérdőjelezték meg a háború sikeres megvívásának esélyeit és értelmét.

Ennek egyenes következménye lett, hogy a magyar politikai vezetés is megelégedett a sikeres védekezéssel a keleti fronton – ahogyan ezt ifj. Andrássy Gyula június 14-én megfogalmazta a Képviselőházban: „Elég erőnk áll rendelkezésre arra, hogy ebből a mostani sikertelenségből ne legyen katasztrófa és hogy a keleti fronton megállítsuk az előnyomulást, ami teljesen elegendő. Ez a célunk, egyéb nem volt tervbe véve a mi részünkről; hogyha feltartóztatjuk az orosz előnyomulást, akkor teljesen

⁵⁹ HETÉS Tibor: *Stromfeld Aurél*. Budapest, Kossuth, 1967. 57.

⁶⁰ DOWLING, 2008. 173.

⁶¹ BRUSZILOV, 1986. 208.

⁶² *Stromfeld Aurél válogatott írásai*. Szerk. HETÉS Tibor. Budapest, Zrínyi, 1959. 44.

eleget tettünk céljainknak.”⁶³ Az országon az offenzíva előestéjén már úrrá lett a fásultság, valamint az a meggyőződés, hogy a háború folytatása értelmetlen. Sok szempontból ez nem is csoda: ekkor már két éve dörögtek a fegyverek, és a súlyos veszteségek mellett a nélkülözés is a mindennapok részévé vált. Bár a kortársak ezt ekkor még nem tudhatták, 1916 nyarának végére a Monarchia hadereje a teljes első világháborús veszteségének közel 70 %-át már elszenvedte, és a hátralévő két év már jóval kevésbé viszonyult véresnek – még ha az elesettek száma a világégés következő 27 hónapja során meghaladta a 150 ezer főt.⁶⁴

„Ez a ránk nézve kedvezőtlen hadiesemény múltó epizódnak fog mutatkozni.”⁶⁵ (Gróf Tisza István)

1916. június 28-án a Képviselőház újabb ülésén Tisza ismét magyarázni kényszerült a k. u. k. hadsereg nem túl fényes volhíniai és kelet-galíciai bizonyítványát. A baloldali ellenzék – amely sok szempontból kardcsörtetőbb volt ekkor, mint a később háborúpártiként kárhoztatott kormányfő – már ekkor közbevetette az alcímben közölt mondatra, hogy „Szép kis epizód! Százezer magyar elpusztult!”⁶⁶ A korabeli közvélemény nem ismerhette fel a Bruszilov-offenzíva valódi mértékét és szerepét. Ezzel együtt a hadvezetés nyílt kritikája ekkor kezdődött meg magyar törvényhozással: „A lucki csata [...] fölidézett súlyos politikai következményeket is, mert a lucki katasztrófa által fölidézett nagy veszteségek nyomán kezdődött meg a magyar parlamentben a hadvezetőség éles kritikája.”⁶⁷ Más kérdés, hogy a baloldali ellenzék finoman fogalmazva más politikát követett, mint 1918 végzetes őszén, és az ekkori – júniusi – felszólalásokban nyomát sem látjuk a pacifizmusnak. Tiszát nem a háború folytatása, hanem annak *modus vivendi*-je miatt bírálták.

Hazánkra az emberveszteségen túl a legsúlyosabb következmény Románia antanthoz való csatlakozása lett: Bukarest az orosz offenzíva hatására szánta el magát a háborús belépésre, és augusztus 17-én aláírta azt az egyezményt, amely mintegy 110 ezer km² magyar területet vindikált részére. Az offenzíva közvetlen hatására azonban nem a magyar kormány, hanem az ellenzék rendült meg: augusztus elején

⁶³ *Képviselőházi Napló*, XXX. köt., 1916. június 14. 35.

⁶⁴ 1914-ben a dualista állam közel egymillió katonát vesztett, miközben öt offenzívát hajtott végre a keleti, hármat pedig a szerb fronton. 1915 első négy hónapjában került sor a kárpáti téli csatára, ahol a kettős monarchia nagyságrendileg 800 ezer katonát vesztett – több katona vezett oda, mint amennyit a franciák áldoztak fel egy évvel később Verdunnél. Ezt követően a diadalmas galíciai tavaszi–nyári hadjárat ismét fél millió katonába került, amelyhez ráadásul járultak a délnyugati, valamint a balkáni hadszíntér jelentős veszteségei.

⁶⁵ *Képviselőházi Napló*, XXX. kötet, 1918. június 28. 136.

⁶⁶ *Képviselőházi Napló*, XXX. kötet, 1918. június 28. 136.

⁶⁷ [Sz. n.]: Bruszilov tábornok. *Világ*, 1926. március 18. 8.

Károlyi Mihály néhány függetlenségi párti képviselővel kilépett a frakcióból és új pártot alapított. Augusztus 9-i képviselőházi beszédében legfőbb politikai követelése (választójog kiterjesztése, demokratizálódás felgyorsítása stb.) között ekkor fogalmazódott meg először a békekötés szükségessége. Bruszilov hadművelete ekként megbontotta a háború kezdete óta fennálló *treuga Deit*: a nemzet egységes fellépése a háború idejére ettől kezdve nem állt fenn. A drámai őszi erdélyi eseményekkel együtt így már ekkor megteremtődtek azon pacifista politika kezdeti keretei, amelyek az antant bomlasztó törekvéseinek teljes félreértése mellett a történelmi Magyarország bukását eredményezték 1918–1919-ben.

A dualista állam 1916. nyári legyengült állapotát jól mutatta az a tény, hogy a küszöbönálló román támadás elhárítására augusztus folyamán mindössze 34 ezer katonát tudott felvonultatni. Az 1916. évi Sitzkrieg tragikus vége kapcsán számos analógiát fedezhetünk fel a III. Francia Köztársaság huszonnégy évvel későbbi agóniájával, s ez a keleti front feletti irányítás szinte teljes elvesztését eredményezte. A dualista állam a keleti fronton egyedül a Monarchia trónörököse, Károly főherceg által vezetett hadseregcsoport irányítását láthatta el (gyakorlatilag a kelet-galíciai térségben lévő, később pedig a román fronton harcoló erők vezetését is), a tényleges irányítás a német keleti fronti főparancsnokság, az Ober-Ost kezébe került. Az a tény, hogy a Monarchia Berlin felé történő katonai és gazdasági alárendeltsége tovább erősödött, szintén kedvezőtlenül befolyásolta a Magyar Királyság sorsát, amely ettől kezdve elválaszthatatlanul összefonódott a Német Birodalom fátumával.

*„Végeredményben az orosz hadsereg felmorzsolására vezetett Bruszilov offenzívája”*⁶⁸ (báró uzsoki Szurmay Sándor, 1918)

Az orosz offenzíva azonban a cári birodalmon is mély nyomot hagyott. A támadás gazdasági hasznát keveset hozott, jelentősen apasztotta azonban az eurázsiai impérium anyagi és emberi tartalékait. Bruszilov azon hibája, hogy nem tartott szem előtt valamilyen kézzelfoghatóbb stratégiai célt, mint az ellenség felőrlését, utóbb megbosszulta magát. Emlékiratában érezte is ezt a felelősséget, amikor – a Nagy Háború egyik legsikeresebb hadvezéréként – ezt írta: „Ha a helyemben olyan katonai lángelme lett volna, mint Julius Caesar vagy Napóleon, ő talán véghez tudott volna vinni valami grandiózust, nekem azonban nem voltak és nem lehettek ilyen ambícióim.”⁶⁹ Bruszilov – bár taktikusként felülmúlta Falkenhayn teljesítményét – végeredményben ugyanazt a hibát követte el: kivérezte saját hazáját és hadseregét. Mindez pedig kedvező helyzetet teremtett az 1917. évi forradalmaknak, végső soron pedig

⁶⁸ *Képviselőházi Napló*, XLI. kötet, 1918. július 24. 16.

⁶⁹ BRUSZILOV, 2008. 218.

a bolsevik rezsim hatalomátvételének. Ezt a szempontot figyelembe véve Bruszilov offenzívája döntő szereppel bírt nemcsak a dunai, hanem a cári birodalom bukásában is, egyúttal brutalitásával és kíméletlenségével megelőlegezte a hetvenéves vörös thermidor világát.

DÁVID LIGETI

“WE ARE NOT ONLY THE GRANARY OF AUSTRIA, BUT ALSO HER BARRACKS!”

THE CONSEQUENCES OF THE BRUSILOV OFFENSIVE ON HUNGARY IN 1916

In June and July 1916, when the Russian Empire initiated an attack across a 400-km wide front, one of the fiercest campaigns of WWI took place on the Eastern Front of the Austro-Hungarian Empire. The campaign was named after Cavalry General Aleksei Alekseevich Brusilov, the commander in charge of the Southwestern Front and Imperial Russia's foremost war strategist over the course of the war.

The main objective of my study is to present what impact the offensive had on Hungary. Over the course of the Brusilov Offensive the Monarchy lost some 600 thousand soldiers, with the k. u. k. Fourth and Seventh Armies suffering especially catastrophic losses. Hungary's casualties were estimated at 300–350 thousand men, an overrepresentation as proportionally more Hungarian corpsmen were found in both units than would have been expected based on the overall population of the Monarchy. That the corps made up of Slavic ethnics fought with less ferocity and put up less resistance only added to Hungarian losses, so much so that when compared to the Don Bend catastrophe of January 1943, Hungary suffered twice the number of casualties. However while the memory of the Don Bend endures among Hungarians, the Brusilov Offensive had already started to fade even while the war was raging, and regrettably is all but forgotten today.

In addition to the massive loss of life, the Russian general's campaign had a major political impact, convincing Romania to enter the war on the side of the Entente, leading to the Romanian invasion of Transylvania in August. Although resulting in far fewer deaths, the Romanian offensive was the first significant fighting on the territory of the Hungarian Kingdom and led to a noteworthy number of civilians fleeing from the Szeklerland.

In the wake of the Brusilov Offensive, the Party of Independence and '48, a Hungarian opposition political party, split in two; in August the first signs of pro-Entente and pacifist feeling appeared – unfortunately assisting Entente expectations – that would help bring about the breakup of Greater Hungary two years later.

DÁVID LIGETI

„WIR SIND NICHT NUR DIE KORNKAMMER, SONDERN AUCH DIE KASERNE ÖSTERREICHS!“

DIE FOLGEN DER BRUSSILOW-OFFENSIVE 1916 IN UNGARN

Im Juni-Juli 1916 ist es zu einem der intensivsten Feldzüge des Ersten Weltkrieges an der Ostfront der Monarchie Österreich-Ungarn gekommen, nachdem das Russische Reich auf einer 400 km breiten Frontlinie eine Offensive eingeleitet hatte. Die Kriegsoperation bekam ihren Namen nach dem Oberbefehlshaber der russischen Südwestfront, Alexei Alexejewitsch Brussilow, dem General der Kavallerie, der sich als bester Stratege der zaristischen Armee während des Krieges erwies.

Das wichtigste Ziel meiner Studie besteht darin, die Wirkung der Kriegsoperation auf Ungarn darzulegen. Während der Kriegsoperation, die die Zeitgenossen Durchbruch bei Luck-Okna nannten, verlor die Monarchie 600.000 Soldaten, der Feind zerschmetterte das k.u.k.-Heer Nr. 4 und 7. Die Verluste Ungarns können mit etwa 300.000 bis 350.000 Mann beziffert werden, da in beiden Heeren in einem höheren Anteil Einheiten ungarischer Zugehörigkeit zu finden waren, als das aus der Verteilung der Bevölkerung des Reiches zu schließen wäre. Die Tatsache, dass die Einheiten mit slawischem Ethnikum einen schwächeren Widerstand an den Tag legten, erhöhte den Anteil der ungarischen Verluste weiter. Insgesamt kann man also sagen, dass Ungarn im Vergleich zur Katastrophe im Januar 1943 am Don doppelt so viele Menschen verloren hatte, das Andenken an diese Katastrophe jedoch schon zur Zeit des ersten Weltbrandes verblasste und aus dem öffentlichen Bewusstsein völlig verschwand.

Außer den schweren Verlusten von Menschen waren der Anschluss Rumäniens an die Entente und seine Offensive Ende August in Siebenbürgen bedeutende politische Folgen der Militäroperation des russischen Generals. Obwohl sie zu weit weniger militärischen Verlusten führte, trafen die Kämpfe in Siebenbürgen erstmals massiver das Territorium des Königreichs Ungarn, so dass ein beträchtlicher Teil der Bevölkerung des Szeklerlandes floh.

Nach Brussilows Kriegsoperation spalteten sich die Unabhängigkeits- und die 48-er Partei der ungarischen Opposition. Im August zeigten sich dann die ersten Anzeichen jener entente-freundlichen und pazifistischen Politik, die unglücklicherweise die Eroberungsvorstellungen der Entente unterstützte und zwei Jahre später die Zerstückelung des historischen Ungarns ermöglichte.